Әулиекөл ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің
«Әулиекөл аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі» ММ
Москалев аулдық модельдік кітапханасы
ГУ «Аулиекольская районная централизованная библиотечная система»
отдела культуры и развития языков акимата Аулиекольского района
Москалевская сельская модельная библиотека

"Ұлттың ұлы тәлімгері"

"Великий наставник нации"

Әулиекөл ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің
«Әулиекөл аудандық орталықтандырылған кітапханалық жүйесі» ММ
Москалев аулдық модельдік кітапханасы

ГУ «Аулиекольская районная централизованная библиотечная система»
отдела культуры и развития языков акимата Аулиекольского района
Москалевская сельская модельная библиотека

Ахмет Байтұрсынұлының
150 жылдығына арналған
(1872-1938)

Ұлттың ұлы тәлімгері
Великий наставник нации

Ұсынымдық әдебиеттер тізімі
Рекомендательный список литературы

Москалев ауылы, 2022 ж.

Құрастырушыдан

Москалев ауылдық модельдік кітапханасы лингвист-ғалым, әдебиеттанушы, ақын-аудармашы, публицист және мемлекет қайраткері Ахмет Байтұрсынұлының өмірі мен қызметіне арналған «Ұлттың ұлы тәлімгері» атты әдебиеттердің ұсыныс тізімін дайындады.

Ақаң ашқан қазақ мектебі, Ақаң түрлеген ана тілі, Ақаң салған әдебиеттегі елшілдік ұраны – «Қырық мысал», «Маса», «Қазақ» газетінің 1916 жылдағы қан жылаған қазақ баласына істеген еңбегі, өнер-білім, саясат жолындағы қажымаған қайраты, біз ұмытсақ та, тарих ұмытпайтын істер...

Әдебиеттердің ұсыныс тізімінде 2001 жылдан бастап 2022 жылдың сәуір айы аралығындағы кітапхана қорында бар баспасөзде жарияланған материалдар көрсетілген.

Әдебиет бөлімдері бойынша жүйеленген, бөлімдегі материал әліпбилік ретпен орналастырылған.

Құралдағы материалдар қазақ және орыс тілдерінде ұсынылған.

Материалды іріктеу 2022 жылдың сәуір айында аяқталды.

Құрал кең ауқымды оқырмандарға арналған.

Әдебиеттердің ұсыныс тізімінің материалы http://auliekol-cbs.kz/ru/ сайтында көрсетілген.

Өмірбаяны

Ахмет Байтұрсынұлы 1872 жылдың 5 қыркүегінде қазіргі Қостанай облысы, Жангелдин ауданы, Сарытүбек ауылында туған. Мемлекет қайраткері, ақын, публицист, ғалым, ағартушы. Ахмет Торғайдағы 2-сыныптық орыс-қазақ мектебін бітіріп, 1891 жылы Орынбордағы 4 жылдық мектепке оқуға түседі. 1895–1909 жылдары Ақтөбе, Қостанай, Қарқаралы уездерінде қазақ-орыс мектептерінде оқытушы, Қарқаралы қалалық училищесінде меңгеруші болып жұмыс істеген.

Байтұрсынұлының саяси қызметі 1905 жылы басталды. Ол Құлынды жәрмеңкесіне 14500 адам қол қойған Қарқаралы петициясының авторларының бірі. Онда жергілікті басқару, сот, халыққа білім беру қызметіне жергілікті қазақ халқының мүдделеріне сәйкес келетін өзгерістер енгізу, сондай-ақ діни сенім бостандығын беру, газет шығаруға цензураны жою, баспахана ашуға рұқсат беру, жаңа заңдар қабылдау талабы болды. Губернатор Б. Тройницкийдің бұйрығымен 1909 жылдың 1 шілдесінде «автономдық өзін-өзі басқару идеясын таратқаны, орыстар мен қазақтар арасында ұлттық араздықты қоздырғаны» үшін айыппен тұтқындалып, Семей түрмесіне қамалды. Ресей империясының ерекше Ішкі істер кеңесі 1910 жылдың 19 ақпанында Байтұрсынұлы Ахметті Қазақстаннан шығару туралы шешім қабылдады. Байтұрсынұлы 1910 жылдың 9 наурызынан 1917 жылдың соңына дейін Орынборда тұрды.

А. Бөкеханов және М. Дулатовпен бірге, сондай-ақ қазақ зиялыларының қолдауымен Байтұрсынұлы бірінші жалпыұлттық «Қазақ» газетін шығарды. (1913-1918). 1917 ж. Байтұрсынұлы «Алаш» партиясы бағдарламасы авторларының құрамына кіріп, 2-жалпықазақ съезінде құрылған оқу-ағарту комиссиясын басқарды. 1920-1921 жылдары – ҚазКСР білім Халық Комиссары. 1922-1925 жылдары Қазақстан Халық комиссариатының ғылыми-әдеби комиссиясын басқарды. Байтұрсынұлы мемлекеттік қызметпен қатар педагогикалық қызметпен де айналысты: Орынбордағы (1921-25), Ташкенттегі (1926-28) халық ағарту институттарында қазақ тілі мен әдебиетінен, мәдениет тарихынан сабақ берді.

1929 жылдың 2 маусымында Байтұрсынұлы Алашорда қозғалысының 43 мүшесімен бірге тұтқындалып, Мәскеудің Бутыр түрмесіне қамалды. М. Горькийдің араласуының арқасында Байтұрсынұлы мерзімінен бұрын босатылып, отбасымен Алматыға оралады. 1937 жылдың 8 қазанында қайтадан тұтқындалып, 8 желтоқсанда атылды.

Ахмет Байтұрсынұлының жасампаз еңбегі

Байтұрсынұлы шығармашылық жұмысын өлең жазудан бастаған. Ақынның алғашқы өлеңдері «Қырық мысал» аударма жинағында 1909 ж. Санкт-Петербургте жарық көрді. Байтұрсынұлының екінші кітабы «Маса» («Комар», 1911) қазақ поэзиясына өзіндік жаңалық әкелді.

Ол Шоқан, Абай, Ыбырай қалыптастырған дәстүрлерді, гуманистік, демократиялық бағыттағы толғамды ойларды өзінше жалғастырушы. «Қазақ

салты», «Қазақ қалпы», «Досыма хат», «Жиғантерген», «Тілек батам», «Жауға түскен жан сөзі», «Бақ», т. б. өлеңдері бар.

Әдебиет саласындағы алғашқы зерттеуі «Қазақтың бас ақыны» деген көлемді мақаласы «Қазақ» газетінің 1913 ж. үш санында шықты. Қазақтың «Ер Сайын» атты эпостық жырына алғы сөзбен түсініктемелер жазып, оны 1913 ж. Мәскеуде шығарды. Қазақ ауыз әдебиетінде молынан сақталған жоқтау-жырларын арнайы жүйелеп, сұрыптап, 1926 ж. «23 жоқтау» деген атпен жеке кітап етіп жариялады. Байтұрсынұлы тілші-ғалым ретінде қазақ тілінің табиғаты, өзгешеліктері, араб әліпбиінің жайы, терминдер, қазақ тілін оқыту әдістемесі туралы мақалалар жазды. Қазақ балаларының сауат ашуына көп күш жұмсады. Осы мақсатта «Оқу құралы» (1912), «Тіл құралы» (1914), ерексектердің сауатын ашуға арнап «Әліпби» (1924), «Жаңа әліпби» (1926) атты оқулықтар мен ғылыми еңбектер ұсынды.

Ол орыс классиктерінің шығармаларын И. А. Крылов мысалдарының бір тобын, И. И. Хемницердің «Ат пен есек», А. С. Пушкиннің «Балықшы мен балық», «Алтын әтеш», «Ат», «Данышпан Аликтің ажары» шығармаларын, орыстың белгілі лирик ақыны С. Я. Надсонның өлеңін қазақ тіліне аударды.

Әулиекөлде Ахмет Байтұрсынұлының ескерткіші ашылды

Сарыала күздің алғашқы күндері алтын дәнді кең алқапқа ие Қостанайдың көлдер шоғырланған Әулиекөліне шұрқырап Алаш азаматтары жиналды. Жиынның арқауы – Алаш қозғалысы жетекшілерінің бірі, көрнекті ағартушы ғалым, қоғам және мемлекет қайраткері Ахмет Байтұрсынұлына ескерткіш-белгі (бюст) ашу рәсімі. Қалың кісі нөпірі қатарында облыс басшылары, Астана, Алматыдан келген ғалымдар, ағартушының туған-туыстары болды. Ескерткіш белгіні ашу ұсынысы ұлы ағартушының Ағытаев Ибрагим сынды аға буын өкілдері бастаған ұрпақтары тарапынан көтеріліп, оны облыс әкімшілігі, академик Кенжеғали Сағадиев сияқты қоғам қайраткерлері қолдап, үлкен ауқымды шараға айналдырды. Шара барысында «Ахмет Байтұрсынұлы және Мәңгілік ел мұраты» тақырыбында республикалық ғылыми-практикалық конференция ұйымдастырылды. Конференцияға республикаға белгілі ғалымдар, атап айтқанда, Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры, тарихшы ғалым Х. Әбжанов, А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының директоры, филолог ғалым М. Малбақов, ахметтанушы ғалым, Алматыдағы Ахаң музейінің директоры Райхан Имаханбет қатысты.

Ахмет Байтұрсынұлы Әулиекөлде мұғалім болып қызмет жасап, қазақ балаларын оқытты. Ол қарапайым ауыл мұғалімнен «ұлт ұстазы», «Алаштың рухани көсемі» дәрежесіне дейін көтерілді. Ахаң ұстаздық еткен Әулиекөлдегі мектеп көл жағасында орналасқан еді. Сол көл бүгінгі таңға дейін «Мұғалім көлі» атанып келеді. Аудан орталығы Әуликөлде өткен арқаулы жиынның Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығы, Алаш қозғалысының көсемі Әлихан Бөкейханның 150 жылдық мерейтойы, Қостанай облысының 80 жылдығы қарсаңында және 5-қыркүйек күні ұйымдастырылғанның өзіндік символдық нышаны бар. Алдымен неге 5-

қыркүйек? Қазіргі таңдағы Ахметтану ғылымында ұлы тұлғаның туған күні жайында өз шешімін тапқан пікірлер бар. Дерек көздері бірде Аханды қаңтар айында дүниеге келген десе, енді бірі 5-інші қыркүйекте туған дейді. Соңғысы – оның өз қолымен жазылған автобиографиялық дерек. Оны қаңтар айында туған деп жазғандар – ұлы тұлғаның замандастары. Олар мұны А. Байтұрсынұлының 50 жасқа толған мерейтойы қарсаңында жазып қалдырған еді.

Сөз соңында айтпағым, қазақ халқы үшін аянбай еңбек еткен Ахаң тағылымы, Алаш зиялыларының тағылымы бүгінгі Қазақстанның тәуелсіздік тұғырнамасынан туындайтын Мәңгілік ел мұратымен үндесіп, ұштасып жатыр. Әуликөлде өткен шара – соның бір нақ айғағы іспетті әсер қалдырды.

Алмасбек Әбсадық,
Филология ғылымдарының докторы,
А. Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай мемлекеттік университетінің проректоры

Москалев ауылдық модельдік кітапханасының әдебиеттер тізімі

1. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 1 / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 382, [2] б.
2. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : Т. 2 / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 391, [1] б.
3. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : 3 т : Тіл-құрал (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері) / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 382, [2] б.
4. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : 4 т : Әліппелер мен мақалалар жинағы (төте жазудағы тұңғыш әліппелер және ұлттық баспасөздің негізін қалаған көсем сөздер) / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 382, [2] б.
5. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : 5 т : «Ер Сайын», «23 жоқтау» ауыз әдеби мұрасы, көсемсөздері, табылған туындылары / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 382, [2] б.
6. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : 6 т : Мақалалар, хаттар. А. Байтұрсынұлы туралы құжаттар мен материалдар / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2013. – 382, [2] б.
7. Байтұрсынұлы, А. Бастауышқа арналған оқу кітабы [Мәтін] / А. Байтұрсынұлы, Т. Шонанұлы ; құраст. : А. Смақова, О. Жұбаева. – Алматы : Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2019. – 144 б.
8. Байтұрсынұлы, А. Қырық мысал [Мәтін] : [өлеңдер] / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Жазушы, 2001. – 119, [1] б. – (Мектеп кітапханасы).
9. Байтұрсынұлы, А. Шығармалары [Мәтін] : [өлеңдер, мысалдар, мақалалар, зерттеулер] / А. Байтұрсынұлы. – Алматы : Өлке, 2013. – 240 б. – (Жасөспірімдер кітапханасы).

Ақаң ұлттық руханияттың – күретамыры

1. 31 мамыр – Саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күні [Мәтін] // Қазақ. – 2015. – № 23–24. – Б. 1, 6–7.
2. Ағытай, Ибраһим. АХАҢ – ұлттық руханияттың ұлы тілі [Мәтін] : [жазушы Ахмет Байтұрсынұлы] / Ибраһим Ағытай // Қостанай таңы. – 2017. – 5 қыркүйек. – Б. 8.
3. Ағытай, Ибраһим. Тасқараның тартуы [Мәтін] : немесе 25 жастағы салт атты жігіттің мың шақырымдық жанкешті таралғылы сапары жайлы : [жазушы Ахмет Байтұрсынұлының әкесі Байтұрсын және әкесінің інісі Ақтас туралы] / Ибраһим Ағытай // Қостанай таңы. – 2020. – 23 маусым. – Б. 7.
4. Ағытайұлы, Ибраһим. Ақаң ұлттық руханияттың – күретамыры [Мәтін] : [А. Байтұрсынұлы туралы] / Ибраһим Ағытайұлы // Жас өркен – Қостанай. – 2010. – № 1. – 25–26 б.

5. Ағытайұлы, Ибраһим. Аханды қудалау бабасынан басталған [Мәтін] : [Алаш қайраткері А. Байтұрсынұлы] / Ибраһим Ағытайұлы // Қостанай таңы. – 2013. – 30 қаңтар. – Б. 5.

6. Айқадамова, Айтолқын. Алты Алашқа ортақ қазына [Мәтін] : [Ы. Алтынсарин мемориалдық музейінде ағартушы Ахмет Байтұрсынұлына арналған «Ұлы даланың ұлы тұлғалары» ауыспалы көрмесінің ашылуы өтті] / Айтолқын Айқадамова ; суретті түсірген Б. Ахметбеков // Қостанай таңы. – 2021. – 13 сәуір. – Б. 4.

7. Айқадамова, Айтолқын. Бәдрисафа анамызға мүсін қойылмақ [Мәтін] : [жазушы Ахмет Байтұрсынұлының жары Мұхамедсадыққызы Бәдрисафа] / Айтолқын Айқадамова // Қостанай таңы. – 2020. – 16 қазан. – Б. 4.

8. Ақтас-Байтұрсын [Мәтін] : [өлең] / [газ. ред.] // Қостанай таңы. – 2020. – 29 шілде. – Б. 13 ; 4 тамыз. – Б. 5 ; 5 тамыз. – Б. 6 ; 7 тамыз. – Б. 12.

9. Алаш арыстары қалай ақталды? [Мәтін] : [ғалым Жабайхан Әбділдинмен сұхбат : суреттер бар] / Ж. Әбділдин ; әңгімелескен Жарасбай Сүлейменов // Егемен Қазақстан. – 2013. – 11 қаңтар. – Б. 7.

10. Алпысов, Нағашыбай. Тарих қатені кешірмейді! [Мәтін] : елін, халқын, өнерін сүйер зиялы қауымның назарына / Нағашыбай Алпысов // Қостанай таңы. – 2013. – 21 мамыр. – Б. 4.

11. Асан, Мирас. Тарих тәбәрігіндей төрт кітап [Мәтін] : [кітаптың тұсаукесері] / Мирас Асан // Егемен Қазақстан. – 2018. – 9 ақпан. – Б. 3.

12. Асқар, Әлібек. Сүйенетін тамырың, сыйынатын тәңірің [Мәтін] : [5 қыркүйек – Қазақстан халқы тілдері күні] / Әлібек Асқар // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 4 қыркүйек. – Б. 9.

13. Асқар, Идош. Ахаңның ұстаздығы Қарағаштан басталған [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынұлы туралы] / Идош Асқар // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 1 желтоқсан. – Б. 15.

14. Ахаңның үйі жөнделді [Мәтін] : [Алаш қайраткері А. Байтұрсыновтың үйі] / [ҚазАқпарат] // Қостанай таңы. – 2018. – 4 шілде. – Б. 15.

15. Әбсадық, Алмасбек. Ахаңның тырнақалды мақаласы [Мәтін] : [жазушы А. Байтұрсынұлының] / Әбсадық Алмасбек // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2019. – 10 мамыр. – Б. 9.

16. Әлпейісова, Камал. Ахаңның ата қонысын қастерлей білу борышың [Мәтін] : [жазушы Ахмет Байтұрсынұлы] / Камал Әлпейісова // Қостанай таңы. – 2018. – 5 қыркүйек. – Б. 7.

17. Ерденқызы, Рысты. Мен Іңкәрді көрдім... [Мәтін] : [жазылған жайдың жалғасы] / Рысты Ерденқызы // Қостанай таңы. – («Қостанай ақшамы» танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). – 2017. – 17 наурыз. – Б. 18.

18. Жақыпов, Жантас. Ғалымжан Ибраһимов түркі-татар ойшысы, түркі-татар білгірі, түркі-татар жазушысы [Мәтін] : Ахмет Байтұрсынұлының татар тіліндегі мақаласы табылды / Жантас Жақыпов // Егемен Қазақстан. – 2016. – 26 қаңтар. – Б. 6.

19. Жәрімбет, Назира. Ұлт ұстазы туралы [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынов туралы кітап жарық көрді] / Назира Жәрімбет // Егемен Қазақстан. – 2018. – 15 маусым. – Б. 10.

20. Жәрімбет, Нәзира. «Ахаңның үйіне тізе бүгіп шығайық» [Мәтін] : [жазушы Байтұрсынов туралы] / Нәзира Жәрімбет // Егемен Қазақстан. – 2018. – 23 мамыр. – Б. 7.

21. Жәрімбет, Нәзира. Музейге тартылған ерекше сыйлық [Мәтін] : [ағайынды Бектұрғановтар тарту еткен ұлт ұстазы А. Байтұрсынов пен оның жары Бәдрисафаның портреті] / Нәзира Жәрімбет // Егемен Қазақстан. – 2017. – 20 қараша. – Б. 12.

22. Жәрімбетова, Назира. Әулиекөлге Ахаң келді [Мәтін] : [мем. қайраткері Байтұрсыновқа ескерткіш орнатылды] / Назира Жәрімбетова // Егемен Қазақстан. – 2016. – 7 қыркүйек. – Б. 8.

23. Жолдасбай, Серік. Алпысында азап шеккен Ахмет [Мәтін] : [А. Байтұрсыновтың М. Дулатовқа жазған хаттары] / Серік Жолдасбай // Қазақ. – 2015. – № 4. – Б. 1, 4.

24. Жүгенбаева, Гүлбану. Кеңестік билік тарихнамасындағы ұлттар қасіреті [Мәтін] : [Қазақстан Президенті Қ.-Ж. Тоқаевтың «31 мамыр – Саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күніне» орай жариялаған Үндеуі] / Гүлбану Жүгенбаева ; суретті түсірген Ерлан Омар, «EQ» // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 29 қазан. – Б. 15.

25. Жүнісұлы, Мұрат. Ұлт ұстазы ұлықталды [Мәтін] : [конф. : сурет бар] / Мұрат Жүнісұлы // Қостанай таңы. – 2013. – 4 мамыр. – Б. 4.

26. Имаханбетова, Райхан. Ахаңның еленбей келген еңбектері [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсыновтың еңбектері : суреттер бар] / Райхан Имаханбетова // Қостанай таңы. – («Зерде» тарихи-танымдық қосымшасы). – 2013. – 13 қараша. – Б. 7, 10.

27. Имаханбетова, Райхан. Маса немесе «Әдебиеттегі елшілдік ұран» [Мәтін] : [жазушы Ахмет Байтұрсыновтың шығармашылығы жайында : автордың және А. Байтұрсыновтың суреттері бар] / Райхан Имаханбетова // Қостанай таңы. – («Зерде» тарихи-танымдық қосымшасы). – 2014. – 28 ақпан. – Б. 7.

28. Күмісбек, Мұхтар. Ескі латын әліпбиін ескерсек [Мәтін] : [педагог Ахмет Байтұрсынұлының әдістемесі] / Мұхтар Күмісбек // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 21 қазан. – Б. 14.

29. Қиысқан, Қыдырбек. Алаштың айбынын асқақтатқан [Мәтін] : [Елордада Алаш қайраткерлері Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейханов және Міржақып Дулатұлына арналған ескеркіш ашылды] / Қыдырбек Қиысқан // Қостанай таңы. – 2021. – 9 шілде. – Б. 3.

30. Қиысханұлы, Қыдырбек. Ахаң жүрген ізбенен [Мәтін] : [мемлекет және қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынов туралы] / Қыдырбек Қиысханұлы ; суретті түсірген Б. Көркембаев // Қостанай таңы. – 2019. – 16 сәуір. – Б. 5.

31. Қозыбаев, Сағымбай. Егіз өрім [Мәтін] : [ағартушы, Алаш қайраткері А. Байтұрсынов туралы : суреті бар] / Сағымбай Қозыбаев , Қ. Тұрсын // Егемен Қазақстан. – 2013. – 1 ақпан. – Б. 5.

32. Қойшыманов, Қасқырбай. Ел ағасы не дейді? [Мәтін] : [қаламгер Ибрагим Ағытайұлы жазушы Ахмет Байтұрсынұлы туралы] / Қасқырбай Қойшыманов // Қостанай таңы. – 2019. – 6 қыркүйек. – Б. 4.

33. Қоңқабай, Шұға. Орыс ғалымы Ахаң туралы кітап жазды [Мәтін] : [Татьяна Тугай] / Шұға Қоңқабай // Қостанай таңы. – 2018. – 16 ақпан. – Б. 16.
34. Құлабаев, Нұрқанат. Орынборда Ахаңның ізі қалған [Мәтін] : [жазушы, педагог, ғалым Ахмет Байтұрсынұлы туралы] / Нұрқанат Құлабаев // Қостанай таңы. – 2019. – 30 сәуір. – Б. 4.
35. Құлабай, Нұрқанат. Бестамақта жазылған беймәлім мақала [Мәтін] : Ахмет Байтұрсынұлының тағы бір мақаласы табылды / Нұрқанат Құлабай ; коллажды жасаған Қонысбай Шежімбай , «EQ» // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 13 қазан. – Б. 15.
36. Құлабай, Нұрқанат. Ұлт ұстазына қатысты жәдігерлер [Мәтін] : [Қостанайдағы Ы. Алтынсарин мемориалдық музейінде Алаштың рухани көсемі А. Байтұрсынұлының 150 ж. арналған «Ұлы даланың ұлы тұлғалары» атты көшпелі көрме жұмысын бастады] / Нұрқанат Құлабай // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2021. – 16 сәуір. – Б. 15.
37. Матыжанов, Кенжехан. Қуғын-сүргінге ұшыраған ұстаздар [Мәтін] / Кенжехан Матыжанов ; коллажды жасаған Қонысбай Шежімбай , «EQ» // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2020. – 5 қазан. – Б. 10.
38. Нұрғалымұлы, Ұларбек. Ахаңның тағылымы [Мәтін] : [ғалым А. Байтұрсынов] / Ұларбек Нұрғалымұлы // Егемен Қазақстан. – 2018. – 24 қазан. – Б. 8.
39. Оспанов, Серікбай. Ұлт мұраты: оқу-білім, тәлім-тәрбие [Мәтін] / Серікбай Оспанов // Қостанай таңы. – 2020. – 1 сәуір. – Б. 5.
40. Оспанова, Қарлығаш. Аханның әлемін әспеттеген [Мәтін] : ескерткіш Әулиекөлде бой түзеді / Қарлығаш Оспанова // Қостанай таңы. – 2016. – 7 қыркүйек. – Б. 1, 2.
41. Сағынтаев, Батырлан. Ақтас-Байтұрсын [Мәтін] : [Алаш көсемі болған Ахметтің әкесі Байтұрсын Шошақұлы туралы] / Батырлан Сағынтаев // Қостанай таңы. – 2020. – 29 шілде. – Б. 13.
42. Сәрсенбаев, Әбу. Ардақта ана тіліңді! [Мәтін] : (Ахмет Байтұрсынұлының монологі) / Әбу Сәрсенбаев // Егемен Қазақстан. – 2015. – 3 сәуір. – Б. 6.
43. Сейітман, Серік. Абай, Алаш һәм тәуелсіз Қазақстан мұраты [Мәтін] / Серік Сейітман // EGEMEN QAZAQSTAN. – 2021. – 19 қазан. – Б. 13.
44. Сыздықова, Жұмакүл. Ұлт ұстазын ұлықтаған күн [Мәтін] : [А. Байтұрсыновқа арналған ескерткіш ашылды] / Жұмакүл Сыздықова ; Суреттерді түсірген автор // Әулиекөл. – 2016. – 8 қыркүйек. – Б. 1, 8.
45. Ұлт ұйытқысы [Мәтін] : 5 қыркүйек – Ахмет Байтұрсынұлының туған күні : [әдебиетші Ербол Тілешевпен сұхбат] / сұхбаттасқан Қасқырбай Қойшыманов // Қостанай таңы. – 2016. – 6 қыркүйек. – Б. 10.
46. Ұлт ұстазына тағзым [Мәтін] : [Ыбырай Алтынсарин мемориалдық мұражайында Алаш қайраткері Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдығына арналған көшпелі көрме жұмысын бастады] / бетті дайындаған Маржан Алпыс // Костанай-АГРО. – 2021. – 22 сәуір. – Б. 17.
47. Ұлы тұлғаның ұмыт қалған хаты [Мәтін] : [Ахмет Байтұрсынұлынын] : [филология ғылымдарының докторы Алмасбек

Әбсадықпен сұхбат] / сұқбаттасқан Қыдырбек Қиысханұлы // Қостанай таңы. – 2020. – 27 қазан. – Б. 5.

48. Ілияс, Б. Ақан, жүрген жерлермен «Ақ жол» экспедициясының күнделігі [Мәтін] / Б. Ілияс // Қостанай таңы. – 1996. – 11 қазан. – Б. 7.

49. Ілияс, Б. Ахмет Байтұрсынұлының таяғы [Мәтін] : [Қостанай мемлекеттік университетінің мұражайына қойылды] / Б. Ілияс // Егемен Қазақстан. – 2000. – 27 қыркүйек. – Б. 13.

От составителя

Москалевская сельская модельная библиотека подготовила рекомендательный список литературы «Великий наставник нации», посвященный жизни и деятельности ученого-лингвиста, литературоведа, поэта-переводчика, публициста и государственного деятеля Ахмета Байтурсынулы.

Никто, наверное, не задумывался, что простой учитель Ахмет, который ставил перед собой большие цели, который так старательно исполнял свой долг, станет учителем всей нации...

В рекомендательном списке литературы отражены материалы, опубликованные в печати, имеющиеся в фонде библиотеки за период с 2001 года по апрель 2022 года.

Литература систематизирована по разделам, материал в разделе размещен в алфавитном порядке.

Материалы в пособии представлены на казахском и русском языках.

Отбор материала завершен в апреле 2022 года.

Рекомендательный список литературы рассчитан на широкий круг читателей.

Материал расположен на сайте http://auliekol-cbs.kz/ru /

Биография

Ахмет Байтурсынулы родился 5 сентября 1872 года в пос. Сарытубек Жангельдинского района, Костанайской области. Государственный деятель, поэт, публицист, ученый, просветитель. Окончив 2-классную русско-казахскую школу в Тургае, в 1891 г. Байтурсынулы поступает учиться в 4-классную школу в Оренбурге. В 1895-1905 годах Байтурсынулы работал учителем в русско-казахских школах Актюбинского, Костанайского и Каркаралинского уездов, заведовал городским училищем в Каркаралы.

Политическая деятельность Байтурсынулы началась 1905 году. Он один из авторов Каркаралинской петиции, под которой на Кулундийской ярмарке подписались 14500 человек. Она содержала требование внести изменения в деятельность местного управления, суда, народного образования, которые соответствовали бы интересам местного казахского населения, а также предоставление свободы вероисповедания, отмены цензуры на выпуск газет, разрешение на открытие типографии, принятия новых законов. Приказом губернатора Тройницкого Б. 1 июля 1909 года был арестован и заключен в Семипалатинскую тюрьму по обвинению в «распространении идеи автономного самоуправления, разжигании национальной вражды между русскими и казахами». Особый совет внутренних дел Российской империи 19 февраля 1910 года принял решение о выселении Байтурсынулы из Казахстана. С 9 марта 1910 года и до конца 1917 года Байтурсынулы жил в Оренбурге.

Совместно с А. Бокехановым и М. Дулатовым, а также при поддержке казахской интеллегенции Байтурсынулы издавал первую общенациональную газету «Казах» (1913–1918). В 1917 г. Байтурсынулы вошел в состав авторов программы партии «Алаш», руководил учебно-просветительской комиссией, созданной на 2-м Всеказахском съезде. В 1920–1921 гг. – нарком образования КазССР. В 1922–1925 гг. возглавлял научно-литературную комиссию Наркомпроса Казахстана. Наряду с гос. службой Байтурсынулы занимался педагогической деятельностью: преподавал казахский язык и литературу, историю культуры в институтах народного просвещения в Оренбурге (1921–25), Ташкенте (1926–28).

2 июня 1929 года Байтурсынулы вместе с 43 членами алашординского движения арестован и заключен в Бутырскую тюрьму города Москвы. Благодаря вмешательству М. Горького Байтурсынулы был досрочно освобожден и с семьей возвратился в Алма-Ату. 8 октября 1937 года вновь арестован и 8 декабря был растрелян.

Созидательный труд Ахмета Байтурсынулы

Творческую деятельность Байтурсынулы начинал с поэзии. Первые стихи поэта были напечатаны в сборнике переводов «Қырық мысал» («Сорок басен», 1909, Санкт-Петербург). Вторая книга Байтурсынулы «Маса» («Комар», 1911) привнесла своеобразную новизну в казахскую поэзию. Продолжил и развил просветительскую и критическую традицию Абая Кунанбаева, Шокана Уалиханова, Ыбырая Алтынсарина. Написал стихи «Қазақ салты» («Казахская

традиция»), «Қазақ қалпы» («Казахская натура»), «Досыма хат» («Письмо другу»), «Бақ» («Счастье») и др.

Первая значительная работа Байтурсынулы в области литературоведения «Главный казахский поэт» была опубликована в трех номерах газеты «Казах» (1913). Написал предисловие и издал отдельно книгу казахского народного эпоса «Ер-Сайын» (Москва, 1923), сборник «23 жоқтау» (1926) – плачи и похоронные песни, сохранившиеся в казахской устной литературе. Как ученый и корреспондент Байтурсынулы написал статьи о природе казахского языка, его особенностях, терминах, методике обучения казахского языка. Создав казахский алфавит на основе арабской графики, Байтурсынулы стал реформатором казахской письменности. Написал учебные пособия «Оқу құралы» («Учебное пособие», 1912), «Тіл-құрал» (1914), «Әліпби» (для обучения грамоте взрослых, 1924), «Жаңа әліпби» (1926). Байтурсынулы занимался и в жанре художественного перевода. Им переведены на казахский язык произведения И. А. Крылова, И. И. Хемницера, А. С. Пушкина, С. Я. Надсона.

Одна страница истории

1. Абсадык, Алмасбек. История одного письма [Текст] : история возвращения Ахмета Байтурсынова из концлагеря в Архангельской области, в котором он пребывал с 1931 года / Алмасбек Абсадык ; фото с сайта nur.kz. // Костанайские новости. – 2018. – 31 мая. – С. 7.

2. Абсадык, Алмасбек. Неизвестная статья Ахмета Байтурсынова [Текст] : [на страницах «Тургайской газеты» обнаружена ранее неизвестная статья ученого] / Алмасбек Абсадык // Казахстанская правда. – 2020. – 29 октября. – С. 5.

3. Аронова, Дилара. След Бадрисафы [Текст] : в новой школе села Аманкарагай установят бюст Бадрисафы Байтурсыновой / Дилара Аронова ; фото предоставлено Егором Кислициным // Костанайские новости. – 2020. – 15 октября. – С. 5.

4. Баснословная эстафета в степи [Текст] : казахский поэт и мыслитель переводил произведения Крылова с учетом культурного багажа и менталитета степняков того времени / страницу подготовил Мурат Тюлеев // Костанайские новости. – 2020. – 13 октября. – С. 6.

5. В память о лидерах «Алаша» [Текст] : [Токаев Касым-Жомарт принял участие в открытие памятника лидерам движения «Алаш» Алихану Бокейхану, Ахмету Байтурсынулы и Миржакыпу Дулатулы] / [ред. газ.] ; фото Аманкула Дюсенбаева, Гани Умирбекова // Казахстанская правда. – 2021. – 5 июля. – С. 1, 2.

6. Дукенбаева, Зада. Творческая интеллигенция в годы репрессий [Текст] : [для казахской культуры массовые политические репрессии 1930-х – начала

1950-х годов стали непоправимой трагедией] / Зада Дукенбаева // Казахстанская правда. – 2021. – 31 мая. – С. 6.

7. Исмаилов, Серикжан. Байтурсынов и пограничный вопрос [Текст] : [благодаря усилиям А. Байтурсынова и его соратников Кустанайский уезд вошел в состав Киргизской (Казахской) АССР / Серикжан Исмаилов ; фото tengrinews.kz. // Костанайские новости. – 2021. – 23 сентября. – С. 14.

8. Капалбек, Бижомарт. Байтурсыновский букварь [Текст] : [после перехода казахского языка на латинскую графику также должен быть изменен букварь] / Бижомарт Капалбек // Казахстанская правда. – 2020. – 30 июля. – С. 9.

9. Козыбаев, Сагымбай. Первая ласточка национальной печати [Текст] : [о создании А. Байтурсыновым национальной газеты «Қазақ» в 1913 году] / Сагымбай Козыбаев ; фото. // Каз. правда. – 2013. – 31 января. – С. 6.

10. Конец «Алаш-Орды» [Текст] : 12 марта 1930 года подписано обвинительное заключение в отношении Байтурсынова Ахмета, Дулатова Мир Якуба и еще 42 человек / страницу подготовила Татьяна Башкатова // Костанайские новости. – 2018. – 30 августа. – С. 5.

11. Неизвестная статья Байтурсынова [Текст] : её в одном из архивов Оренбурга обнаружил доктор филологических наук, профессор КРУ им. А. Байтурсынова Алмасбек Абсадык / страницу подготовил Мурат Тюлеев ; фото статьи предоставлено А. Абсадыковым // Костанайские новости. – 2020. – 22 октября. – С. 7.

12. Нурберген, Адина. Юбилей великого просветителя [Текст] : Первое заседание государственной комиссии по подготовке и проведению 150-летнего юбилея Ахмета Байтурсынова / Адина Нурберген // Казахстанская правда. – 2021. – 28 октября. – С. 2.

13. Прохоров, Игорь. Выполняя волю народа [Текст] : в июле 1917 года была образована партия «Алаш» / Игорь Прохоров // Казахстанская правда. – 2021. – 1 июня. – С. 8.

14. Сабиров, Чингиз. В честь юбилея [Текст] : В районе стартовали мероприятия по празднованию 150-летия Ахмета Байтурсынова / Чингиз Сабиров ; фото авт. // Әулиекөл. – 2022. – 3 марта. – С. 2.

15. Тевс, Галина. Одна страница истории [Текст] : [аулиекольская земля – место первой встречи Ахмета Байтурсынова и его супруги Бадрисафы] / Галина Тевс ; фото авт. // Костанайские новости. – 2017. – 18 ноября. – С. 5.

16. Турбилова, Екатерина. Великие сыны казахской степи [Текст] : [кандидат исторических наук Серикжан Исмаилов рассказывает о вкладе общественных деятелей в развитие Костан. области] / Екатерина Турбилова // Костанай-АГРО. – 2020. – 8 октября. – С. 11.

17. Уточняем биографию Ахмета [Текст] : [доктор филологических наук Алмасбек Абсадык обнаружил еще одну уникальную рукопись] / ведущий

рубрики Мурат Тюлеев ; фото e-histori.kz. // Костанайские новости. – 2021. – 27 мая. – С. 12.

18. Фефелова, Людмила. «Оренбургский путь Ахмета Байтурсунова» [Текст] : монографию с таким названием презентовали на практической конференции Костанайского филиала Всемирной ассоциации казахов / Людмила Фефелова // Костанайские новости. – 2018. – 14 июня. – С. 2.

19. Фиронова, Валентина. Сохранение национального кода [Текст] : В стране идет масштабная работа по реализации программы «Рухани жаңғыру» / Валентина Фиронова ; фото Игоря Бургандинова // Казахстанская правда. – 2018. – 22 февраля. – С. 1, 9.

Байтурсынулы Ахмету установлены:

	24 ноября 2010 года в Оренбурге установили мемориальную доску на доме, в котором жил известный деятель движения «Алаш» Ахмет Байтурсынов
	В Алматы на углу улиц Байтурсынова и Жамбыла в доме, где жил А.Байтурсынов в 30-ые годы XX в., открыт Дом-музей Ахмета Байтурсынова, в сквере около него установлен памятник-бюст. Сам сквер также носит имя А. Байтурсынова
	Памятник Ахмета Байтурсынова в г. Костанай. Описание памятника: Датировка памятника – 2000 г. Место расположения: г.

	Костанай, площадь КГУ А. Байтурсынов запечатлен в сидячем виде за письмом. Скульптура высотою 2 м, выполнена из меди, установлена на постаменте, облицованном гранитными блоками. Основание выполнено из бетона и облицовано мрамором. Высота – 95 см. Материал – медь, мрамор, бетон. Скульптор: С. Досмагамбетов
	В г. Шымкент в 2004 году был открыт памятник Ахмету Байтурсынову
	1990 году в Костанайской области, в Торгайском районе открылся памятник А. Байтурсынову и М. Дулатову. Автор – скульптор Х. Е Наурызбай

	5 сентября в селе Аулиеколь Костанайской области был торжественно открыт бюст Ахмету Байтурсынову, посвященный 144-й годовщине со дня его рождения

Интернет-ссылки

https://alash.semeylib.kz/?page_id=1038&lang=ru (дата обращения 11.04.2022)
https://ok.ru/group/55824509108451/topic/153969517198819 (дата обращения 11.04.2022)
https://kstnews.kz/newspaper/1004/item-65516 (дата обращения 11.04.2022)
http://massaget.kz/blogs/5154/ (дата обращения 13.04.2022)
http://www.kostanai.kz/news.php?cod=12167(дата обращения 13.04.2022)

Мазмұны

Құрастырушыдан 3
Өмірбаяны 4
Ахмет Байтұрсынұлының жасампаз еңбегі 4
Әулиекөлде Ахмет Байтұрсынұлының ескерткіші ашылды (Алмасбек Әбсадық) 5
Москалев ауылдык модельдік кітапханасының әдебиеттер тізімі: 7
Ақаң ұлттық руханияттың – күретамыры 7

Содержание

От составителя 12
Биография 13
Созидательный труд Ахмета Байтурсынулы 13
Одна страница истории 14
Байтурсынулы Ахмету установлены 16
Интернет-ссылки 18

Құрастырушы: Мисюра О. С.
Шығарылымға жауапты: Досалина Ж. М.
Қазақ тіліндегі мәтіннің корректоры: Мукушова А. К.

Составитель: Мисюра О. С.
Ответственный за выпуск: Досалина Ж. М.
Корректор текста на рус. яз.: Юрченко Н. П.
Редактор: С. Ж. Серкебаева

Басуға қол қойған күні 13.04.2022 ж.
Пішімі 210*297 1/2. Офсеттік қағаз.
Қаріп түрі Times New Roman.
Көлемі 9,25 шартты баспа табақ
Таралымы 3 дана

Әулиекөл ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің
«Әулиекөл орталықтандырылған кітапхана жүйесі» ММ
Москалев ауылдық модельдік кітапханасы
110400, Москалев а.
Тел. 8(714) 53-96-2-21
E-mail: aulzbs@mail.kz

missyraksucha@gmail.com